

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ ПОЛІТИЧНИХ УЧЕНЬ

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-7>

Юрій-Андрій Никорович
ORCID: 0009-0009-8284-3514

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ» В ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття досліджує проблему тлумачення поняття «інститут політичної експертизи» в зарубіжній політологічній літературі. Проведено огляд різних підходів до визначення інституту політичної експертизи, звертається увага на розмаїття поглядів і тлумачень цього поняття. Розглядаються підходи американських, канадських, британських, польських і німецьких науковців щодо тлумачення інститутів політичної експертизи. Автором наукової статті зроблено спробу узагальнити поняття «інститут політичної експертизи».

*Намагаючись дати визначення терміну «інститут політичної експертизи», ми стикаємося з труднощами, пов'язаними з перекладом терміна з англійської на українську мову. Адже, незважаючи на спроби перекладу, не вдалося зберегти його первісне значення й історію появи такого типу дослідницьких груп. Оригінальна назва *Think tank* народилася під час Другої світової війни, коли американські експерти та військові стратеги працювали над концепцією операцій для армії США в укриттях або спеціальних приміщеннях. Після Другої світової війни аналітичні центри перейшли від безпекових операцій до соціально-економічної політики. Вищезгаданий термін, пов'язаний з армією США, приховує справжню природу цього типу установ, оскільки перші організації були створені ще до Другої світової війни, деякі з них датуються 19-м століттям і не були американськими, але лише в післявоєнний період інститути політичної експертизи набули свого значення й остаточної форми.*

Ключові слова: *think tank, інститут політичної експертизи, аналітичний центр, фабрика думок.*

Вступ. Визначення поняття «інституту політичної експертизи» не є простим завданням. Це пов'язано не лише з множинністю запропонованих визначень або з тим, хто їх пропонує, але й з мовним питанням. В Україні було зроблено багато спроб знайти вітчизняний еквівалент поняття *think tank*. Подібні проблеми існували і в інших країнах – Чехії, Росії, Словаччині. Але все більше науковців повертаються до використання саме цього терміна – «аналітичний центр». Однак головною проблемою у визначенні аналітичних центрів як специфічних організацій залишається обмеженість прийняття будь-якого визначення.

Ця проблема пов'язана ще й з тим, що сам феномен аналітичних центрів є динамічним і постійно розвивається, а класичні та найпопулярніші визначення аналітичних центрів не відповідають сучасним викликам, що стоять перед цим питанням. Навіть представники переважної англосаксонської політологічної школи, яка визнана «класичною» в дослідженнях аналітичних центрів, зазначають, що хоча вони і дають у своїх працях визначення таким організаціям, але це є лише дороговказом, який допомагає зрозуміти сутність аналітичних центрів.

Мета та завдання статті. Мета статті – дослідити теоретичні підходи до визначення терміна «інститут політичної експертизи», а також розглянути підходи зарубіжних науковців і спробувати узагальнити це поняття.

Методи дослідження. Реалізація дослідницької мети може використовувати різні методи та підходи для збору й аналізу інформації, зокрема, до основних належать:

- аналіз літератури – огляд академічних статей, книг, монографій, звітів;
- компаративний (порівняльний) метод було використано для порівняння тлумачення поняття «інститут політичної експертизи» різних науковців;
- історичний метод дав змогу отримати уявлення про характер становлення й еволюцію аналітичних центрів.

Аналіз останніх досліджень. Загальні уявлення про інститути політичної експертизи, їх типологію, функції, форми участі в політичному процесі, місце в політичній системі дають праці зарубіжних учених, серед яких слід виділити праці Дж. МакГана, П. Діксона, Т. Корнелла, Е. Джонсона, К. Уівера, Е. Річа, Д. Абельсона, Р. Хааса, Д. Харта Ш. Бедера, С. Леді, М. Рабла, Е. Ліндквеста, М. Тюнерта, Т. Сузукі, В. Жентара.

Серед вітчизняних науковців дослідженням інститутів політичної експертизи займалися такі науковці, як Н. Ржевська, О. Федорчук, Г. Бушуєв, С. Герасимчук, А. Годлюк, Ю. Кальниш, В. Горбатенко, А. Коваленко, В. Рубан, С. Внучко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Універсалізоване визначення інститутів політичної експертизи не має єдиної форми й існує в різних варіантах, базуючись переважно на дослідженнях учених із США та Канади, серед яких помітне місце посідають праці Дж. МакГана, Е. Річа, Д. Стоун, К. Уівера, К. Вейса, Д. Денхема, М. Греннета.

У зарубіжній літературі для опису досліджуваних інституцій використовується термін *think tank*. В українській мові відсутній точний еквівалент англійському терміну *think tank*. Однак існують різні спроби перекладу цього терміна: «аналітичні центри», «мозкові центри», «резервуари думок», «фабрики думок» та інші. Іноді їх називають «інститутами політичної експертизи», «експертно-аналітичними центрами», «центрами політичних досліджень», «спеціалізованими політичними комітетами» тощо.

Це пояснюється і тим, що не існує типового аналітичного центру. Вони відрізняються за розміром, бюджетом, спеціалізацією, результатами досліджень, ідеологічною орієнтацією та інституційною незалежністю, що ускладнює визначення відмінностей та подібностей між ними. Томас Медвець вважає визначення аналітичних центрів «туманним об'єктом» [5].

Крім того, дослідники здебільшого розглядають аналітичні центри під різним кутом зору, виходячи з часу, коли вони концептуалізували ці інституції.

У Програмі розвитку ООН під терміном *think tanks* розуміються «організації, які на регулярній основі займаються дослідженнями з будь-якого питання, пов'язаного з державною політикою. Вони є мостом між знаннями та владою в сучасних демократіях» [10].

Таке визначення відображає сенс того, що аналітичні центри є посередниками між знаннями і владою, між наукою і державою. Аналітичні центри часто виступають мостом між академічними та політичними колами, а також між державою і громадянським суспільством, слугуючи в інтересах суспільства як незалежний голос, що перекладає прикладні та фундаментальні дослідження на мову, зрозумілу, надійну та доступну для політиків і громадськості.

Це твердження підтримує і американський дослідник аналітичних центрів Джеймс МакГан, який опублікував велику кількість праць на тему діяльності інститутів політичної експертизи. У своїй праці «Аналітичні центри та політичні консультації в США: вчені, радники та адвокати» МакГан під терміном *think tank* розуміє «організацію, що займається дослідженнями й аналізом державної політики, яка проводить орієнтовані на політику дослідження, аналіз і надає консультації з внутрішніх і міжнародних питань, тим самим допомагаючи політикам та громадськості приймати поінформовані рішення щодо державної політики» [4, с. 7].

Подібно до Джеймса Макгана, Бертеллі та Венгер визначають аналітичні центри як незалежні дослідницькі організації, які часто поєднують дослідження та адвокацію і через свою організацію мають «зобов'язання підтримувати просування досліджень та ідей» [2, с. 225].

Колін Талбот під аналітичним центром розуміє «організацію, яка проводить дослідження з питань політики, а потім робить свої рекомендації доступними для політиків, лідерів громадської думки та громадян» [9, с. 481].

Більш раннє визначення розроблене науковцями Хоулетт і Рамеш, які визначають аналітичні центри як «незалежні організації, що займаються міждисциплінарними дослідженнями з метою впливу на державну політику» [12, с. 6].

Більш «динамічне» визначення розроблене Ендрю Річем – «незалежні, безкорисливі організації, які не зацікавлені в отриманні прибутку і які виробляють і головним чином покладаються на експертизу та ідеї, щоб отримати підтримку і впливати на процес вироблення політики» [6].

Еверт Ліндквест, професор із Університету Торонто, розглядає аналітичні центри як важливий складник сучасного суспільства. Він визначає їх «як критичну масу експертизи, міждисциплінарного мислення, спрямовану на розробку конкретних технологій розв'язання суспільних проблем та орієнтацію на майбутнє».

У більш вузькому сенсі Дональд Абельсон визначає аналітичні центри як «незалежні, неприбуткові, звільнені від сплати податків організації, що займаються дослідженням державної політики» [1, с. 10].

У зазначених дефініціях є чіткий акцент на вплив на політику – це означає, що аналітичні центри мають невід'ємною метою проведення досліджень, спрямованих на формування політики.

Англо-американські визначення інститутів політичної експертизи переважають у зарубіжній науковій літературі. Такі визначення відображають соціально-політичний контекст, у якому аналітичні центри були вперше створені. Тобто йдеться про розвинені ліберальні демократії, які надавали «простір для роздумів» для незалежних політичних досліджень [7, с. 3].

Серед європейських досліджень інститутів політичної експертизи заслуговує на увагу праця бельгійського науковця Стівена Бушера «Європа та її аналітичні центри: обіцянка буде виконана», у якій він визначив 9 критеріїв аналітичного центру:

- 1) стійке функціонування організації;
- 2) спеціалізація на розробці стратегічних рішень для сфери публічної політики;
- 3) наявність постійного штату висококваліфікованих дослідників;
- 4) поєднання у своїй роботі трьох ключових компонентів: створення оригінальних ідей, проведення аналізу та розробка рекомендацій;
- 5) розробка рекомендацій для подальшої передачі владним структурам;
- 6) відсутність відповідальності за дії уряду;
- 7) їхній пріоритет – зберігати незалежність у дослідженнях і уникати впливу сторонніх інтересів;
- 8) обмеження ролі викладання та просвіти – основна мета їхньої діяльності полягає не в навчанні або видачі дипломів;
- 9) робота в інтересах громадськості, а не в особистих комерційних інтересах.

Чітке застосування цих критеріїв дає змогу провести чітку роздільну лінію між фабриками думок та іншими організаціями подібного типу, які передусім академічні за своєю спрямованістю, як, наприклад, Парижський міжнародний дослідницький центр (CERI) [3].

Попри застосування визначених Бушером жорстких критеріїв, варто визнати, що певний ступінь суб'єктивізму залишається завжди, незалежно від точки зору, з якої розглядається ситуація. Підтвердженням цього суб'єктивізму, який може виявитися в окремих випадках,

є ситуації, коли організація в реальному житті відповідає (або практично відповідає) дев'яти визначеним критеріям, але при цьому має іншу організаційну структуру або статус.

Важливо розуміти, що використані Бушером критерії не можуть надати повного й однозначного зображення аналітичних центрів. Вони лише сприяють умовній класифікації та диференціації, спрямованій на краще розуміння ролі аналітичних центрів у контексті системи державного управління.

Професор Люблінського університету Войцех Жентара у своїй праці «Think tanks на прикладі США та Польщі» пропонує таке визначення: «Аналітичні центри є незалежними та некомерційними установами, які, опираючись на свою експертну компетентність, спрямовують зусилля на вплив на прийняття рішень у публічній сфері» [11].

Німецький дослідник Мартін Тюнерт у своїй роботі «Мозкові центри в Німеччині – політичні радники?» запропонував таке визначення аналітичним центрам – це «приватні або державно фінансовані науково-дослідні інститути, які науково обґрунтовано вирішують питання, пов'язані з політикою, і в ідеалі надають результати та рекомендації щодо прийняття політичних рішень» [8].

Слід зауважити, що дослідженням інститутів політичної експертизи присвячено не так багато книг і наукових статей, як іншим типам неурядових організацій, наприклад групам інтересів, обширна література про які розвивалася та продовжує це робити протягом останніх півстоліття і серед дослідників раціонального вибору, і серед дослідників поведінки в політологічній і соціологічній сферах. Аналітичні центри рідко отримують навіть згадку в цих роботах.

Американський науковець Ендрю Річ у своїй праці «Аналітичні центри, державна політика та політика експертів» пояснює це тим, що до 1960-х років інститути політичної експертизи були малопомітними учасниками процесу вироблення політики. Співробітники аналітичних центрів розробляли важливі дослідження й ідеї, які часто використовували уряди країн, але ці ж співробітники рідко обговорювали їх публічно як між собою, так і з іншими впливовими учасниками політичного процесу.

Дослідження аналітичних центрів здебільшого мали на меті не потрапити в заголовки газет, а влитися в політичний лексикон із плином часу. Такий стан справ сприяв тому, що вони не привертали до себе достатньої уваги з боку науковців [6, с. 7].

Висновки. На сьогодні в науці ще не існує єдиного консенсусу щодо трактування терміна «інститут політичної експертизи». Це обумовлено насамперед різноманіттям функціонального апарату, структури та методів діяльності цих організацій, а також предметів дослідження, що залежить від країни, де кожен конкретний аналітичний центр функціонує.

На основі аналізу дефініцій зарубіжних науковців ми можемо стверджувати, що інститути політичної експертизи – це політично орієнтовані аналітичні та дослідницько-аналітичні неурядові організації або структури, які здебільшого мають статус неприбуткових і незалежних від уряду (хоча і можуть бути афілійованими з політичними партіями або університетами) і прагнуть впливати на політиків і політичні рішення. Вони є не тимчасовими групами, а постійними організаціями, створеними для встановлення зв'язків між академічними колами та політиками. Вони діють в інтересах суспільства як незалежні консультативні органи, маючи на меті зміцнення зв'язку між громадськістю та державою.

Література:

1. Abelson D.E. (2006) Capitol. 31. Idea: ThinkTanks and US Foreign Policy / D.E. Abelson. Montreal & Kingston : McGill-Queen's University Press.
2. Bertelli, Anthony M., Wenger, Jeffrey B. (2009). British Journal of Political Science; Cambridge Vol. 39, Iss. 2, p. 225–242. DOI: 10.1017/S0007123408000410.

3. Boucher S. (2004). Europe and its think tanks: a promise to be fulfilled. An analysis of think tanks specialised in European policy issues in the enlarged European Union // *Studies and Research*. № 35.
4. McGann, James G. (2020). 2019 Global Go to Think Tank Index Report. TTCSP Global Go to Think Tank. Index Reports. P. 265.
5. Medvetz T. (2012). *Think Tanks in America*. Chicago : University of Chicago Press, 2012, 324 p.
6. Rich A. (2006). *Think Tanks, Public Policy, and the Politics of Expertise*. Cambridge, UNITED KINGDOM : Cambridge University Press. URL: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/wooster/detail.action?docID=259887>.
7. Stone D. (2007). Recycling bins, garbage cans or think tanks? Three myths regarding policy analysis institutes. *Public Administration*, 85 (2), 259–278.
8. Thunert M. (2003). *Think Tanks in Deutschland – Berater der Politik?* Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung [Electronic resource] / M. Thunert // Bundeszentrale für politische Bildung. Mode of access: <http://www.bpb.de/apuz/27231/think-tanks-in-deutschland-berater-der-politik?p=all>.
9. Teitz M.B. Analysis for public policy at the state and regional levels the role of think tanks. *International Regional Science Review*, 2009, 32 (4), 480–494.
10. UNDP – United Nations Development Program. 2003. *Thinking the Unthinkable*, Bratislava, UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States.
11. Zeitara W. *Think Tanks na przykładzie USA i Polski* / W. Zeitara. Lublin : UMCS Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010. 146 p.
12. Zelenka, Shana E. *Think About It: The Role of Think Tanks in Public Debate and Policy-Making*. Senior Independent Study Theses. 2019. Paper 8379.

References:

1. Abelson, D.E. (2006). *Capitol. 31. Idea: ThinkTanks and US Foreign Policy* / D.E. Abelson. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
2. Bertelli, Anthony, M; Wenger, & Jeffrey, B. (2009). *British Journal of Political Science*; Cambridge Vol. 39. Iss. 2, p. 225–242. DOI: 10.1017/S0007123408000410.
3. Boucher, S. (2004). Europe and its think tanks: a promise to be fulfilled. An analysis of think tanks specialised in European policy issues in the enlarged European Union // *Studies and Research*. № 35.
4. McGann, & James G. (2020). 2019 Global Go to Think Tank Index Report. TTCSP Global Go to Think Tank. Index Reports. P. 265.
5. Medvetz, T. (2012). *Think Tanks in America*. Chicago: University of Chicago Press, 324 p.
6. Rich, A. (2006). *Think Tanks, Public Policy, and the Politics of Expertise*. Cambridge, UNITED KINGDOM: Cambridge University Press. Retrieved from: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/wooster/detail.action?docID=259887>.
7. Stone, D. (2007). Recycling bins, garbage cans or think tanks? Three myths regarding policy analysis institutes. *Public Administration*, 85 (2), 259–278.
8. Thunert, M. (2003). *Think Tanks in Deutschland – Berater der Politik?* Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung [Electronic resource] / M. Thunert. Bundeszentrale für politische Bildung. Retrieved from: <http://www.bpb.de/apuz/27231/think-tanks-in-deutschland-berater-der-politik?p=all>.
9. Teitz, M.B. (2009). Analysis for public policy at the state and regional levels the role of think tanks. *International Regional Science Review*, 32 (4), 480–494.
10. UNDP – United Nations Development Program. 2003 *Thinking the Unthinkable*, Bratislava, UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States.
11. Zeitara, W. (2010). *Think Tanks na przykładzie USA i Polski* / W. Zeitara. Lublin: UMCS Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 146 p.
12. Zelenka, Shana, E. (2019). *Think About It: The Role of Think Tanks in Public Debate and Policy-Making*. Senior Independent Study Theses. Paper 8379.

Yurii-Andrii Nykorovych. Problems of defining the concept of “Institution of Political Expertise” in foreign scientific literature

This article examines the problem of interpreting the concept of “Institute of Political Expertise” in foreign political science literature. The author reviews various approaches to the definition of the institution of political expertise, paying attention to the diversity of views and interpretations of this concept. The approaches of American, Canadian, British, Polish and German scholars to the interpretation of political expertise institutions are considered. The author of this research article makes an attempt to generalize the concept of “institution of political expertise”.

When trying to define the term “institution of political expertise”, we face difficulties related to the translation of the term from English into Ukrainian. After all, despite attempts at translation, it has not been possible to preserve the original meaning and history associated with the emergence of this type of research group. The original name “think tank” was born during the Second World War, when American experts and military strategists worked on the concept of operations for the US Army in shelters or special premises. After the Second World War, think tanks moved from security operations to socio-economic policy. The aforementioned term associated with the US Army conceals the true nature of this type of institution, as the first organizations were established before the Second World War, some of them date back to the 19th century and were not American, but only in the post-war period did the institutes of political expertise gain their significance and final form.

Key words: *think tank, institute of political expertise, analytical center, thought factory.*